

ZS. NAGY IMRE

VERZÁR FRIGYES ÉLETTANPROFESSZOR,
A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN
TUDOMÁNYEGYETEM 1927/28. TANÉVI
RECTOR MAGNIFICUSA

FRIGYES VERZÁR, PROFESSOR OF PHYSIOLOGY AND RECTOR MAGNIFICUS OF ISTVÁN TISZA HUNGARIAN ROYAL UNIVERSITY IN DEBRECEN DURING THE ACADEMIC YEAR OF 1927/28. Frigyes Verzár was Rector of the University of Debrecen in the academic year of 1927–28. This task was particularly demanding for various reasons. First, construction work on the central building of the University was still underway, second, because in August 1927 the Research Institute of Tihany was opened, and Verzár had to direct that Institute, too. The actually existing conditions of commuting between Debrecen and Tihany rendered the fulfilment of this double load particularly troublesome. In spite of all the difficulties, however, the work of the Rector yielded rich results, as listed in the report of Rector held in September 1928.

Életrajzi adatok

Verzár Frigyes Budapesten született 1886. szeptember 18-án. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, orvosi oklevelét 1909-ben szerezte meg. Tudományos tevékenységét már medikus korában elkezdte a Gyógyszer-tani Intézetben, majd az Általános Patológiai és Fiziológiai-Kémiai Intézetben, Budapesten. 1910–11-ben hosszabb tanulmányutat tett a Hallei Egyetem Élettani Intézetében, majd 1912–13-ban a Cambridge-i Egyetem Élettani Intézetében töltött egy évet. E tanulmányutak véglegesen megalapozták tudományos érdeklődését az akkoriban formálódó új kutatási terület, az elektrofiziológia iránt. Tudományos tevékenysége elismerésül Budapesten egyetemi magántanárrá habilitálták 1913-ban, amikor még csak 27 éves volt.

Debrecenhez fűződő kapcsolatát az I. világháború hozta létre, mivel katonaeorvosként megsebesült a fronton, s felgyógyulása után a K. u. K. XVIII. sz. katonai járványügyi laboratórium vezetésével bízták meg, amely a DEMKE nevű (ma már nem létező) épületben kapott helyet, Debrecenben. Már itt is közleményeket írt a tífusz és kolera kórokozójának kimutathatóságáról a székletmintákban, miközben dúlt a kolerajárvány Debrecenben is. De folytatta ideg- és izomélettani kutatásait is, s számos közleménye jelent meg magyarul és németül is ebben az időben.

Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk egyetem alapítását határozta el Debrecenben, de az orvosi fakultás megrekedt a tervezés szintjén az I. világháború miatt, s csak 1918. október 19-én deklarálták annak megalakulását három orvosprofesszor (a korábban hivatalba lépett Kenézy Gyula mellé Orsós Ferenc, Verzár Frigyes és Vészi Gyula) ki nevezésével. Sajnálatos módon, Vészi Gyula (és felesége is) még 1918-ban elhunyt a „spanyolnátha” járványban. A megürült helyre is Verzár Frigyes kapott vezetői kinevezést, az Általános Kórtani Intézet igazgatójaként. Ez akkor egy névtáblacserét jelentett a DEMKE járványügyi laboratóriumának ajtáján, hiszen az orvosi fakultás épületei még egyáltalán nem léteztek.

1921-re készült el a Klinikatelep ma Rektori Hivatalnak nevezett épülete, s ide költözött a Verzár által vezetett csoport is, ekkor már Élettani és Kórtani Intézet néven. Verzár volt az első orvoskari dékán az 1921/22-es tanévben.

Verzár igen aktívan vetette bele magát az egyetem szervezési feladatainak megoldásába, de hamarosan elkezdődött távolodása is Debrecentől. Ennek oka az volt, hogy Klebelsberg Kunó kultuszminiszter 1926-ban megbízta Verzárt a Magyar Biológiai Kutató Intézet felépítésével és elindításával, Tihanyban. Ez az Intézet a Népszövetségtől kapott pénzből létesült, s Verzár elvállalta ezt a munkát is. Debrecenből irányította 1926/27-ben az építkezést, s 1927 augusztusában megnyitották az Intézetet, amelyben számos vendégkutató kapott lehetőséget kutatások folytatására. 1934 végéig összesen 387 magyar és külföldi kutató töltött hosszabb-rövidebb időt Tihanyban, főként orvosi-biológiai témákon munkálkodva.

Verzár aktivitását – tihanyi tevékenysége ellenére – Debrecen sem kívánta visszafogni. Így került sor arra, hogy az 1927/28-as tanévre őt válasszák meg rektornak. E tanévben végzett rektori munkájáról ad áttekintést jelen írás, amelynek Verzár 1928. szeptember 21-én lelépő rektorként elmondott beszéde a fő forrása. Mielőtt azonban ennek részleteire rátérnék, Verzár sokoldalúságának illusztrálására röviden összefoglalom teljes életpályájának főbb állomásait is.

1930 nyarán elnyerte pályázat útján a Baseli Egyetem Élettani Intézetének igazgatói pozícióját, amit október 15-én el is foglalt. Ekkor végleg elszakadt Debrecentől, de megtartotta tihanyi pozícióját. E kettős feladatot úgy oldotta meg, hogy ősszel és télen Baselban tanított, tavasszal és nyáron pedig Tihanyban kutatott. Ennek a munkamegosztásnak az „Anschluss” vetett véget 1938-ban, amely után véglegesen Baselban maradt, ahol az egyetemről 1956-ban nyugdíjazták, amikor betöltötte a 70. életévét.

A II. világháborút követően azonnal segélyakciót szervezett Svájcban, s ennek eredményeként Debrecenbe küldött egy teherautónyi gyógyszert és orvosi műszert. Párhuzamosan részt vett a WHO oktatás-szervezési programjában Latin- és Dél-Amerikában. 1957-ig szervezte az orvosképzést Peruban, Bolíviában és Venezuelában, de szakértője volt a FAO-nak is.

Nyugállományba vonulása sem jelentette kutatási tevékenysége végét. A baseli gyógyszergyárak (SANDOZ, CIBA, Hoffman-La Roche) anyagi támogatásával 1958-ra megszervezte a világon is egyedülálló kísérletes gerontológiai intézetét, s lényegében

megalapította a kísérletes gerontológiát mint új kutatási területet. Párhuzamosan fenn tartotta a „Klimaphysiologische Station” elnevezésű laboratóriumát is St. Moritz-ban. 1957-ben nemzetközi folyóiratot is alapított („Gerontologia”), amely az angolosított „Gerontology” címmel ma is létezik a Karger kiadásában, s 2016-ban a 62. kötete jelent meg.

A Debreceni Orvostudományi Egyetem 1967. március 4-én Verzárt díszdoktorrá avatta, majd később az MTA is tiszteletbeli tagjává választotta.

Az Olasz Országos Gerontológiai Intézet (INRCA) vezetői 1970 nyarán tanácsadói tisztség betöltésére kérték fel Verzárt, abból a célból, hogy segítsen megszervezni az INRCA gerontológiai alap kutatásokat folytató laboratóriumát Anconában. Verzár ezt a feladatot két fiatal kutató delegálásával oldotta meg: egyik biokémikusát küldte Baseltől Anconába, majd (a korábbi közös kutatások alapján) e sorok írója is több évet dolgozott Anconában.

Verzár kapcsolata Anconával élete végéig megmaradt. Amikor 1977-ben, 91 évesen végleg visszavonult az aktív tudományos tevékenységtől, baseli intézetét saját maga számolta fel, a még használható eszközeit, könyvtárát, sőt gerontológiai Wistar patkánytenyészetét is az anconai intézetnek ajándékozta.

Verzár Frigyes 1979. március 12-én, közel 93 éves korában hunyt el saját otthonában (Arlesheim, Kanton Basel-Land), s ott is temették el.

Verzár rektori tevékenysége az 1927/28. tanévben

Ez a tanév az egyetem valóságos létezésének első évtizedét zárta, hiszen az I. világháború éveit igazi működésről a már megalapított karok esetében is csak nagyon korlátozott mértékben beszélhetünk, az orvosi fakultás pedig még nem is létezett. Verzár erről az évtizedről a következőket mondta rektori beszámolójának elején:

„A 10 évből 3 évi vergődés és 7 évi építés eredménye ma szinte hihetetlen fejlődés képét adja. Az elért eredmények: a lelkek kétségtelen megnyugvása; a munkában való bizalom újból való megjelenése; az anyagi jólétnek bár a multtal és a szomszédokkal való összehasonlításnál csökkent volta, de mégis oly mérve, amely legtöbbünknek belső egyensúlyt biztosíthat. És mindenekfelett nyílt, őszinte akarat, hogy javítsunk hibáinkon.

Ennek a becsületes törekvésnek kifejezését látom abban, hogy hivatalos állami életünkben konzekvensen haladunk olyan úton, amely elveti a frázisokat és intézkedéseiben szigorú szakszerűséget iparkodik elérni. Önismeret és önfegyelmzés, szerénység és nyíltság a feltételei ennek. De ezek oly erények, amelyek mindenkiben megnyugvást kell, hogy keltsenek és bizalmat abban, hogy a göröngyös út felfelé vezet, ha néha bosszantó is, hogy az útjavítók – néha helytelenül javítgatók – munkája miatt talán lassabban halad a kocs, mint ahogy szeretnők, és lehetségesnek tartjuk. De vallom, hogy aki hivatalos munkájából közléről láthatta ezt az építő munkát, megnyugvással és optimizmussal hisz a jövőben.”

A tanév során fő feladat volt az egyetem központi épülete építkezésének elindítása. Bár az alapkőletétel már egy évvel korábban megtörtént, ebben a tanévben nőtték ki a falak a földből, s a rektori beszámoló elhangzásakor már remény volt arra, hogy még a tél beállta előtt a tető is felkerül az épületre. Megtörtént a karok végleges elhelyezési tervének a jóváhagyása, és sikerült egy 500 000 kötetnek helyet adó könyvtár terveinek az elfogadtatása is. Mindez előrevetítette a központi épület végleges elkészültét és átadását az 1930-as évre.

Bár az egyetem központi fő építkezése volt a legfontosabb témája Verzár rektori tevékenységének, emellett jelentős lépések történtek az egyetemi botanikus kert tervezése és megvalósítása terén. A kb. 40 holdas területet bekerítették, kinevezték a botanikus kerti bizottságot, élén Rerrich Béla műépítésszel, aki a kiviteli terveket a kultuszminiszter elé terjesztette. Területrendezést hajtottak végre, utakat és tisztásokat jelöltek ki. A következő három alapvető célkitűzést határozták meg: (1) megőrizni a debreceni Nagyerdő ősi jellegét, (2) összegyűjteni a régi nagy ország növényeit, (3) kísérleti terület létrehozni.

A tanév fontos eseménye volt az egyetemi sporttér befejezése. Átadása 1928. június 2-án történt meg. Elkészült a tribün, épült egy klubház, ahol öltözőket alakítottak ki az egyetemi hallgatóság testnevelési óráinak és a DEAC-tagok sporttevékenységének támogatására. Létrehoztak összesen 10 modern tenispályát, állandó altisztet neveztek ki a sporttér gondozására, sőt a sporttéren egy állandó meteorológiai állomást is felállítottak.

Debrecen városa segítségével aszfaltozott utat építettek a sportpálya eléréséhez, s ebben az évben indult meg a villamosközlekedés is a mostani Nagyerdei körúton.

Ebben a tanévben az egyetemnek valamivel több, mint 1000 hallgatója volt. Ezek 26,5%-a (278 fő) számára volt kollégiumi elhelyezés elérhető. Nagy erővel törekedett az egyetem a kollégiumi férőhelyek számának emelésére, s ugyanakkor a tanári lakások építésére is. E két terület támogatására a kormánytól 700 000 pengő támogatást kapott az egyetem ebben a tanévben. Ebből 120 kollégiumi férőhelyet létesítettek, s megkezdődött a tanári lakások tervezése is.

Verzár rektori beszámolójának ezt a részét a következőkkel zárta: *„A kör záródik, telepünk kiépül, az 1912: XXXVI. t.c. 20 éves évfordulójára állni fog az egész hatalmas mű minden égi zivatar ellenére.”*

Megemlítette Verzár továbbá azt is, hogy a központi épület elkészültével még hiányozni fognak a tervezett természettudományi intézetek, beleértve az orvosi elméleti intézetek eddig fedezet hiányában elmaradt épületeit is.

Tanulmányi szempontból legfontosabb programpontnak nevezte Verzár az egyetemi fejlesztéseket. Az akkori struktúrában a bölcsészkaron oktatták a matematikát és a természettudományi tárgyakat is, részben szakelőadókkal, részben az orvoskari tanszékek segítségével. Bár az egyetem négy természettudományi tanszékot javasolt felállítani ebben a tanévben, ezek közül csak kettőre ígérte meg pályázat kiírását a főhatóság.

Ezek a matematikai és a természettudományi tanszékek voltak. A tanév során sikerült megszervezni, hogy e tárgyakat a jövőben a városi képtár volt (és kibérelt) helységeiben oktathassák, ahol szerény keretek között, de mégiscsak tudtak gyakorlati munkát is végezni. Ezen túlmenően sikerült az orvosi karon a gégeészet részére egy szakelőadói állást szervezni, ami a későbbi Fül-Orr-Gége Klinika kezdetét jelentette.

Az egyetemi hallgatók oktatásán túl már ekkor jelentős ismeretterjesztő tevékenység is folyt Debrecenben. A Népszerű Főiskolai Tanfolyam elnevezésű, 36 előadásból álló sorozatnak, amelyet Darkó Jenő vezetett, 2860 hallgatója volt. A Hankiss János által igazgatott Nyári Egyetemnek 170 hallgatója (ebből 25 külföldi) volt, ahol 30 előadót tartott 106 előadást és 96 nyelvelcke órát. Tartottak államszámviteli tanfolyamot is a jogi karon, valamint orvosi továbbképző tanfolyamot is.

A Rockefeller-alap támogatásával e tanévben indították az ápolónői iskolát 27 növendékkel, Csiky József vezetése alatt.

A tanév során kiadták az egyetem korábbi ötévi *Almanachját*, rendezték az egyetemi nyomda státuszát, új egyetemi tanulmányi, fegyelmi és leckeépényszabályzatot adtak ki.

Megtudjuk a rektori beszámolóból, hogy a tanszemélyzet száma 225, a tisztviselői és egyéb személyzeté 156 volt, továbbá 311 napszámot alkalmaztak. Az átlagos napi betegszám a rektori beszámoló szerint 600 volt. Mindent összevetve, az egyetem a város életében is jelentős gazdasági tényezővé vált, és gazdasági tekintetben is jó befektetésnek bizonyult.

A rektori beszámoló áttekintette a tanév folyamán történt kisebb jelentőségű, de a mindennapi élet folyamatában mégis fontos szerepet játszó eseményeket is. Felsorolta a diákjóléti tevékenység főbb eseményeit, az egyetemi menza működését jellemző adatokat, az utóbbi támogatására vonatkozó nagyobb adományokat, az Országos Ösztöndíj Tanácstól elnyert kutatói ösztöndíjakat, a sportorvosi állás megszervezését, a napközi otthon megszervezését a telepen lakó dolgozók gyermekei számára.

A beszámoló felsorolta még a fontos személyi változásokat, az új tanári kinevezéseket, az elhalálozásokat, a nyugdíjba vonulásokat, a legfontosabb bel- és külföldi vendégek látogatásait, a diszdoktori és „*sub auspiciis*” avatásokat, megemlítette a nemzetközi zoológiai kongresszust (200 külföldi résztvevő), a finn-ugor közművelődésügyi kongresszust (80 külföldi résztvevő), a nemzetközi leánycserkész kongresszust (120 külföldi résztvevő), finn agráriusok és olasz képviselők „*előkelő csoportjának*” látogatását.

A tanév során került sor Debrecenben a magyar egyetemi tanárok baráti összejövetelére is, „*mintegy 250 tanár és magántanár*” részvételével. Ennek jelentősége Verzár szerint az volt, hogy: „*Komoly munka és baráti érintkezés közben sok fontos dolgot beszéltünk meg, és sok látszólagos ellentét küszöbölődött ki.*”

A rektori beszámoló végül köszönetet mondott gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszternek és munkatársainak, valamint az Egyetemi Tanácsnak azért a támogatásért, amelyet a tanév során rektorként élvezett.

Epilógus

A fenti rektori beszámoló ismertetése után e sorok írója szeretné hangsúlyozni, hogy az adott kor aktuálisan létező közlekedési és minden egyéb körülményei között mi csoda komoly erőfeszítést kellett kifejtenie annak, aki Debrecenben és Tihanyban is el tudta végezni ezt a hatalmas, kettős feladatot. Kivételes emberi tartás, elmélyült tudás, munkabírási, de jelentős vezetői képességek is kellettek mindehhez, s e tulajdonságokat Verzár megőrizte élete végéig. Büszke vagyok arra, hogy Verzár Frigyes utolsó magyar tanítványa lehettem, s arra is, hogy ennek a kiváló embernek az életéről és munkásságáról írhattam.

Felhasznált forrásmunkák

Zs. NAGY Imre, *Dr. Verzár Frigyes (1886–1979) = A debreceni orvostudomány nagy alakjai* 10, Debrecen, 1995, 1–63.

VERZÁR Frigyes, *Rektori beszámoló beszéd* – A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja az 1927/28. tanévről, Debrecen, 1929.